

NOTES ETNOGRÀFIQUES SOBRE DUESAIGÜES: FESTES I DIADES DE RELIGIOSITAT POPULAR

Josep M. Aragonès

Cada dia de l'any, l'Església fixa una festa per commemorar; per aquest motiu, l'any eclesiàstic es converteix en calendari popular. Les festivitats, per als pagesos, són fites de contractes i assenyalen els actes trascendentals de la seva vida. La festa de Sant Joan, per exemple, ha arrelat profundament en el poble per la gran figura del Precursor i, potser més que tot, per escaure's a l'entrada de l'estiu. Les llegendes de la nit de Sant Joan, voltada de misteri, i les fogueres que s'encenen donen un gran relleu a aquesta festa tan arrelada al poble català. Un altre exemple d'això que diem el trobem a la Cerdanya, on regí fins ben entrada l'edat mitjana un calendari que feia començar l'any pel mes de setembre. Aquest fet es reproduïx al domini basc, on el mateix mes de setembre es conegut per *burint*, mes cap, mes primer. Aquestes supervivències d'un any que començava pel setembre reapareixen al domini català on certs contractes d'arrendament i de lloguer de mossos o criats, comencen per Sant Miquel de setembre (1).

1. ADVENT

L'Advent, com a temps litúrgic de preparació de la festa de Nadal, començà a celebrar-se a Catalunya al segle IV. En un principi tenia una duració variable, quedant reduït finalment a quatre setmanes. Actualment, el ritus romà el comença el primer diumenge després del 26 de novembre. Per a la vida cristiana, el temps d'Advent té una transcendència especial, perquè és el temps de preparació de la solemnitat de Nadal. L'Església ha assenyalat un temps d'espectació, de dejuni i de pregària, que va enllaçat amb el començament de l'any eclesiàstic. La idea litúrgica d'aquest temps ha penetrat tant en l'ànima popular que, per exemple, anys enrera, el mes de desembre era conegut a Andorra amb el nom d'Advent, i molt probablement a tota la regió pirinenca. Tenim una confirmació d'aquesta hipòtesi en el basc *abendoa*, mes de desembre (2).

1.1 L'Advent al camp

En aquest mes es comença la poda de les vinyes, la sembra d'algunes verdures i es realitzen algunes activitats al camp, com bé ens recorden algunes dites i costums d'aquest mes: "El mes d'advent és el mes a propòsit per a podar i tallar i plantar arbres" (Falset); "Els arbres destinats a cairats i bigues que es tallen per l'advent, no es podreixen"; o "L'aigua d'advent és bona per omplir les cisternes" (Botarell i Duesaigües).

1.2 Pràctiques piadoses

Una pràctica piadosa d'aquest temps d'Advent era el costum de resar les jornades o Viacrucis poètic, en el qual es contemplava la caminada que varen fer Josep i Maria cap a Betlem.

Pel que fa al costumari entorn del pessebre, a Duesaigües se'n feia un a l'església, que era inaugurat el primer diumenge d'Advent, però amb la cova buida. A un extrem del paisatge, oposat al lloc on s'obria la cova, se situaven dues figuretes, Maria i Josep, en actitud de caminar, que volia figurar els Sants Pares de Jesús en el seu viatge des de Natzaret fins a Betlem(3).

Durant tot l'Advent, cada dia, davant del pessebre, es resava el rosari i es practicava la devoció de les Jornades, dedicades als sants esposos en el trànsit del seu viatge. També es cantava la cançó de "La bella companyia", que descriu breument el viatge del sagrat matrimoni i que comença de la següent manera:

*Sant Josep i la Mare de Déu
feien companyia bona,
sortiren de Natzaret
matinet a la bona hora (...)*

i cada dia es feia avançar les dues figuretes camí de la cova, de manera que hi arribessin just al vespre del dejuni de Nadal, en què hom ja hi considerava arribades les sagrades persones. Arribat aquest moment, el cap de casa o el capellà segons si el pessebre era a una casa particular o a l'església, amb certa solemnitat, les col·locava dins de la cova. En començar la missa del Gall, si era a l'església, o de retorn de la mateixa, si era en cases particulars, hom treia les figures de Josep i Maria en actitud de caminar i les substituïa pel grup del Naixement, amb l'Infantó al mig, damunt d'unes palles, la Mare de Déu asseguda al costat, el Sant Patriarca dret a l'altre costat i, vora d'ells, el bou i la burra, i des d'aquell moment, davant del Pessebre, tot eren cançons i mostres d'alegria.

També, el primer diumenge d'Advent es cantaven els Goigs de la Ditxosa, a la Mare de Déu del Roser, que començaven d'aquesta manera:

*Ditxosa sou Maria
santíssima i divina,
tesor de gran valia
i rosa sense espina,
dels angels melodia (4).*

La vigília de Nadal, a les onze de la nit, el jovent encenia a la plaça de l'Església una foguera amb lenya sostreta de les cases. Els joves cantaven i feien soroll, i després de les dotze picaven a les portes de les cases, dient *Jesús és nat!*, i després anaven a la Misa del Gall (5).

A Duesaigües, el dejuni de Nadal se sortejava el càrec de sagristà de la parròquia per a tot l'any. Aquest fet el trobem ja escrit el 1592 al llibre de les Confraries d'aquesta localitat que és troba a l'Arxiu Diocesà de Tarragona. En una acta de l'Ajuntament, datada el 24 de desembre de 1859, dipositada a l'Arxiu Municipal de Duesaigües, diu: "un grup de veïns reclama perquè se'ls exclogui de la llista formada per al sorteig de sagristà per a la Parròquia d'aquest poble que es verificarà demà i, enterada la Corporació de la

reclamació, va acordar lo exadir a dita reclamació perquè, se'n de temps antiquíssim el costum imposat en aquest, per conveni de nostres predecessors, seria rebexar-se l'Ajuntament, consentint que és perdés una costum tant antiga" (6).

1.3 Altres costums

A la nostra comarca, més popular que el ram de vesc ho és el boix-grèvol i el boix de Núria, ornats amb les seves boniques boletes vermelles, i el teix, ram de la sort, que igual que l'arbre de Nadal, es va introduir al costumari nadalenc del nostre poble. Actualment a Reus, alguns flaquers encara fan el pa foradat o pa de Nadal, coca rodona de farina de blat i matafeluga, que s'enceta la vigília de Nadal, en sortir de la missa del Gall, i es menja amb torrons i vi ranci.

1.4 Senyals d'aquest temps

Els signes del temps comencen per Santa Llúcia i acaben per Reis, i es compten així: el dia 13 representa el mes de gener; el 14, el febrer, i així fins al dia 24, que representa el desembre. El dia de Nadal no compta per a res. El compte torna a començar el dia de Sant Esteve, però a l'inrevés: el dia 26 representa el desembre; el 27, el novembre, etc.

Durant aquests dies cal observar bé el temps metereològic, perquè segons el temps que fa en els dos dies que corresponen a cada mes, aquest serà el que faràdesprés en el mes corresponent.

En altres llocs agafen una ceba, la tallen pel mig i en treuen dotze clafolles, que representen els dotze mesos de l'any, i les posen arrenclerades damunt d'una taula: la primera correspon al gener; la segon,a al febrer, i així successivament. S'hi posa un pols de sal a cada una d'elles i el dia següent s'observen: les que es troben més humides seran els mesos més plujosos (7).

2. NADAL

2.1 La missa del Gall i les bufetes

Durant la missa del Gall, sempre solemne i molt concorreguda, el moment de l'adoració de l'Infant Jesús era acompanyat per la gresca expansiva del poble, particularment dels joves, que no parava de cantar nadales al so de les panderetes i les castanyoles.

A molts pobles del Pirineu català, les cases que ja havien mort el porc guardaven la seva bufeta inflada, i els homes la duien a la missa del Gall, amagada sota el gec, i s'asseien tots junts al cor per a rebentar-les al seu moment. En arribar al cant del Glòria, un d'ells es treia la bufeta de l'amagatall i la rebentava seient-s'hi al damunt; si el sacerdot es queixava, un altre individu repetia l'operació, i un altre i un altre mentre en quedava una, produint-se així una colla de detonacions pesades; però si no deia res i no demostrava haver-se molestat, les feien petar ara i adés, de forma ordenada (8). També a Duesaigües, Botarell, Belltall i Mallorca guardaven les bufetes dels porcs i dels galls inflades i les rebentaven al moment de l'Elevació(9).

2.2 El tió

Igual que al Camp, a Duesaigües, uns dies abans de la diada de Nadal, el cap de família tria la soca més grossa d'alzina, olivera o ametller i l'entra al celler o la deixa a l'entrada, si aquesta és prou gran. Allí posen el tió amorrat a una senalla o cabàs, que els vailets de la casa omplen de garrofes, faves, etc. perquè mengi i després cagui força regals; allò que no saben, però, és que els seus pares o avis l'abuiden cada dia, perquè els menuts es facin la il·lusió que s'ho ha menjat tot.

Al matí de la diada, l'amo prepara el foc de la llar amb el tió que ja havien guardat, i els infants alimentat, col·locant-lo, normalment, al costat dret, que era on ell es col·locava quan a la nit tota la família es reunia davant de la llar; llavors era quan la mestressa omplia el davall del tió de torrons, figues seques, avellanes i ametlles, xocolata i altres coses, tapant-lo després bé amb una manta. Després que l'amo havia encès el foc de Nadal i el tió ja s'havia posat vermell de la cara al foc, i s'havia reunit tota la família al seu voltant, cridaven la mainada i els feien resar el "Prenostre del tió", tal com es coneixia tradicionalment a Duesaigües, i que es resa de la següent manera:

*Pare nostre del tió
bon Nadal que Déu nos dó.
Ara venen festes,
festes gloriuses,
dones curioses
renteu los plats,
reuteu-los bé
que Nadal ja ve.
Ara venen bous i vaques,
les gallines amb sabates,
els capons amb sabatons.
El vicari fa torrons;
la Marieta los ha tastat.
diu que són un poc salats:
Marieta posa-hi sucre
que seran un poc millor.
Torrans d'avellana,
torrons de pinyó.
Caga tió,
sinó et pegaré un cop de bastó.*

Acabada la cançó, la mainada, tota amb el bastó que s'han buscat abans, piquen damunt del tió, tot dient: *Caga tió, caga tió...* Després del cant i dels cops de bastó, la mainada treu de sota el tió tot allò que, d'antuvi, hi ha estat amagat per la mare o l'avi. Generalment, es torna a repetir, i mentre els infants són a la sala del costat amb la mare resant el "Prenostre", l'àvia o qualsevol altre persona torna a proveir el tió. Com que no s'acabaria mai, la tercera vegada de fer-lo cagar només surt carbó.

2.3 El pessebre

El costum de fer pessebres, amb aquella sabuda sinceritat d'art primitiu, és molt general. S'utilitzen, com a materials principals, el suro, rabassetes d'olivera, rabassons, molsa o borra, arena i brotims de mates del bosc.

Les figures predominants són l'Establia -amb la Mare de Déu, el Nen Jesús, el patriarca Sant Josep, el bou i la mula-, els pastors, els àngels, l'Anunciació, els Reis amb llurs patges, pagesos, ramats, rius fets amb paper de plata, etc. A Catalunya s'acostuma a posar el caganer.

El pessebre s'inaugura la nit de Nadal i no es desfà fins a la Candelera. La nit de Nadal, així com durant tota la diada, hi ha el pietós costum de deixar un llumet encès a l'Establia. A Duesaigües, durant totes les festes de Nadal, fins a Reis, la mainada va a cantar a tots els pessebres del poble, i reben en quasi totes les cases dolços i monedes. Creuen també que la Sagrada Família, un dia de l'any, visita les cases on han fet pessebre per Nadal i amb la seva preència les beneeix.

2.4 Dites de Nadal

Per Nadal, cada ovella al seu corral.
Per Nadal, qui res no estrena, res no val.
Per Nadal, al foc; per Pasqua, al sol.
Nadal never, omple el graner.
Per Nadal, la bugada al fument.

2.5 El dinar de Nadal

Temps enrera, pel dinar tradicional de la diada de Nadal era costum de fer olla escorreguda, fent al davant una bona sopa acompanyada amb sucre, que cada qual es posava al seu gust de la sucrera que hi havia a la taula. La carn d'olla es preparava amb pilota, butifarra, cansalada, els menuts del pollastre, col, trufes, cigrons, xurivia i, a més a més, perellones o peres de tardor; després se servia el gall rostit, farcit amb prunes, pomes i pinyons, i, per postres, torrons, pomes i vi ranci.

Al Camp de Tarragona, era obligat que fos el més vell el primer de beure, i ningú més de la taula no podia repetir fins que no ho hagués fet el padrí. Deia també la gent que aquest dia hom podia beure vi a compliment i discreció, sense perill de perjudici i com reflecteix molt bé la dita: "El vi de Nadal ni emborratxa ni fa mal".

També per tot el Camp, abans d'aixecar-se de la taula era obligat dir unes oracions per les ànimes dels morts de la família.

El dia de Nadal era un dia caritatiu. A pagès, les famílies benestants solien fer una gran pastarada de pa que repartien a la gent necessitada. Hom diu que a Duesaigües, antigament, es feia caritat a tres pobres. Aquests pobres havien de ser un home, una dona i un infant, en representació de la Sagrada Família (10).

3. ELS SANTS INNOCENTS

És costum per la festivitat dels Sants Màrtirs Innocents sortir a penjar la llufa, un tros de drap, paper o qualsevol altra cosa, que, amb una agulla, es posa al darrera del vestit d'alguna persona que passa pel carrer, sense que se n'adoni.

També és costum en aquesta diada enganyar la gent donant noves inversemblants i contar mentides grosses.

En molts indrets de Catalunya s'envia la mainada i la gent crèdula a cercar els neulers, que són, moltes vegades, maons ben embolicats amb papers o sacs amb pedres, etc. També era costum de fer anar als vaillets a una farmàcia a comprar arrels de campanar. A Duesaigües antigament es feia una carnavalada. La fadrinalla s'eregia en autoritat i voltava per la població durant tot el dia. A l'església, els que feien de majorals escarnien al senyor rector, actuaven com a capellans, simulaven dir missa i encensaven els fidels amb mitja taronja lligada al cap de tres cordills disposats com les cadenes d'un encenser.

A Prades, a aquell que aquest dia no obeïa, l'Ajuntament de Fadrins es veia obligat a fer-li fer les exigències més estranyes.

A Castellvell es feia avui la seva Festa Major d'hivern, on hi anava molta gent de Reus per tal de veure i prendre part al ball de coques, que era la nota típica de la festa. El ball es feia al so de la gralla i el tabal. En pastar les coques, hi havien posat dins fils, cordills i altres coses d'engany, pròpies del dia dels Innocents (11).

4. SANT SILVESTRE

La seva festa se celebra l'últim dia de l'any i és costum enganyar a la mainada dient que, en aquell dia, a l'església, prop de la pica de l'aigua beneïda, hi ha un home que té tants nassos com dies té l'any. A Duesaigües, s'enviaven els nens a la fonda o a la plaça perquè vegessin l'home dels nassos.

Pel Camp de Tarragona creuen que aquesta nit les bruixes celebren una magna assemblea al cim del Montsant, on ballen totes nues per més fred que faci, un ball tot estrany, al so del violí, que fa sonar el diable. Aquesta nit, molt més que totes les altres de l'any, hom prenia mesures per tal d'evitar la visita de les bruixes. En tapar el caliu de la llar amb cendra, es feia una creu al seu damunt amb la pala, amb els molls o amb l'escura-focs, mentre es recitava una fórmula que variava molt segons les contrades. Creien que aquestes creus cridaven els àngels, els quals baixaven a escalfar-se i amb la seva presència, esquivaven els dimonis i les bruixes. També era costum mullar o espargir amb aigua beneïda totes les portes i finestres, i sobretot el forat del pany servint-se d'una branqueta de llorer o de romaní beneït i recitant una oració, de la qual hi ha un gran nombre de variants. És remarcable que totes aquestes cerimònies, les feia obligatòriament la mestressa, com un deix encara del seu sentit sacerdotal i de la seva preeminència en la religió de la llar, per la integritat de la qual encara vetllava i la defensava de l'atac de les forces contràries.

Per altra banda, a Duesaigües, quan un és massa condescendent i deixa que els altres li passin al davant li diuen: "*Ves si et quedaràs fora com Sant Silvestre, que si es descuida no cap al calendari*" (12).

5. ANY NOU O NINOU

El primer dia de l'any és conegut també per Cap d'Any o Ninou en tots els indrets de Catalunya i se celebra la festa de la Circumcisió del Senyor.

A la missa matinal d'aquesta diada, el rector de la parròquia donava compte del moviment parroquial de l'any tot just passat, fent una estadística dels naixements, dels casaments i de les defuncions. Els fidels, en comentar-ho després de la missa, deien: "han guanyat els morts", o bé, "han guanyat els vius" (13).

Els captiris -"guilandus" a Duesaigües- o captes persistien de manera ben viva a Catalunya fins a l'any 1936. Els infants anaven a casa dels parents amb una cistelleta felicitant el Cap d'Any o Ninou i, a canvi, rebien figuretes de massapà torrons, neules i més d'una moneda.

En molts llocs del Vallespir, aquest captiri no es fa per Cap d'Any, sinó per Nadal. Allí, al dia de Nadal hom li dóna el nom de Ninou, recordant el temps en què, a Catalunya, l'any començava per Nadal. Antigament, l'any començava per l'Encarnació, o sia, el 25 de març. El rei Pere III el Cerimoniós, amb la finalitat d'honorar més la festa de Nadal, va manar als seus dominis que l'any comencés per Nadal, i per aquest motiu, des de 1350, al regne d'Aragó van coincidir i es varen unir els dies de Nadal i de Cap d'Any. El rei dictà una Pragmàtica, donada a Perpinyà el dia 16 de desembre de l'any 1350, per la qual establia que, a partir del proper dia de Nadal, la data de tota la documentació de la Cancelleria Reial i de tots els tribunals depenents de la Corona d'Aragó fos calculada des de la Nativitat de Jesús, en lloc de ser-ho des de l'Encarnació com fins aleshores s'havia comptat oficialment -"perço que pus sovint la dita Nativitat de Nostre Senyor en memòria sia aguda i encara foragitats idus, nones i chalendas"- , i fou adaptada al càlcul correlatiu de dies com encara es fa avui. Aquesta distribució del calendari va persistir a casa nostra fins al regnat del rei Felip II, en què fou disposat que hom comptés altra vegada els anys, des del primer dia de gener, tal com a la resta d'Europa (14).

Així mateix, en escaure's al bell mig del cercle de les festes nadalenques, Cap d'Any o Ninou se celebrava a les cases amb tota la fastuositat que hom podia, principalment a taula.

6. ELS REIS

La festa dels tres Sants Reis o Mags d'Orient que anaren a Betlem a adorar l'Infant Jesús era celebrada pels infants de diverses maneres.

Dies abans de la diada, els infants escrivien la carta als Reis, que, en poblets petits com Duesaigües, el pare o l'avi prenien a Reus el dilluns per tirar-les a la bústia dels Reis. A les primeres foscors de la vigília dels Reis, els infants es retiraven a les seves cases per tal de posar una senalla o cabàs amb garrofes i trits a la finestra o als balcons per als cavalls o els camells dels Reis i una sabata perquè hi deixessin les joguines que havien demanat en les seves cartes i que no veurien fins l'endemà. A mitja nit, quan la mainada ja era al llit, els pares o els joves grans sortien amb cascavells o campanetes dels collars dels animals i fent-los dringar feien creure als infants que ja passaven els Reis amb tot el seu seguici. Era creença que els nens no podien llevar-se a veure el que passava, perquè sinó, al matí, quan es llevarien, només trobarien, a la finestra, carbó.

Antany, mentre els infants eren petits, els portaven joguines i llepoleries, però el darrer any que passaven els Reis per a un infant, i com avís que cap més any li portarien res, li deixaven una eina de treball, agulles de fer mitja, un canó amb agulles de cosí, un ganxet o bé un coixinet de fer puntes o un tambor de brodar si era una nena, i un llibre, una llibreta, un mànec de ploma o una bossa si era un nen.

Als petits també se'ls feia creure que, si no s'havien portat bé durant l'any, els deixarien carbó, i que si esperaven desperts els Reis, aquests passarien de llarg de la seva finestra o balcó, i no els deixarien res(15).

7. SANT ANTONI

El dia 17 de gener se celebra la festa del sant fundador dels eremites. El poble coneix aquest sant amb tot un seguit de noms: Sant Antoni de gene,r per distingir-lo del de Pàdua; Sant Antoni del porquet, per la seva iconografia; i Sant Antoni dels ases, pel seu patronatge sobre els animals de ferradura (16).

Segurament es deu a la simpatia que manifesta vers tots els animals l'haver estat reconegut com a advocat de les bèsties de tragí i que en aquesta diada es faci la benedicció de tots els animals de cabestre a tots els indrets de Catalunya, València i Mallorca. Aquest dia era considerat també dia festiu pels arriers i pagesos.

A Duesaigües, com a tots els pobles veïns, el dia de Sant Antoni Abat, els fadrins d'abans, després d'una missa ben solemne, es posaven davant de la porta de l'església per a beneir els animals, bo i cavalcant-los, i els feien lluir els millors arreus i portar un vistós llaç a la cua. A l'hora prevista, sortia el capellà tot revestit i els anava beneint tots. Després de la benedicció, s'afanyaven a correr tots, donant un tomb pel poble.

El poble l'invoca, tanmateix, per a tota mena d'animals, contra el foc, contra les caigudes i contra els atacs del dimoni.

Hom parla d'un probable origen romà d'alguns costums d'aquesta diada. De fet, guarda una semblança amb la festa que se celebrava a Roma sis dies abans dels idus del mes de juliol. Aquell dia, davant l'altar de Júpiter, eren coronats els ases amb una corona de llorer i, en acabar, feien una cavalcada (17).

Està també molt arrelat a casa nostra, en aquesta diada, el costum de repartir panets o coques beneïdes. L'origen d'aquest costum no és clar i hom l'atribueix al pa que, segons la tradició, un corb portava cada dia a sant Antoni (18).

Del dia de Sant Antoni fins al Carnaval, a Duesaigües, hi havia el costum de tirar "pedallasos" o testos per les entrades de les cases. La mainada en recullia, amb aquesta finalitat, durant tot l'any (19).

8. LA CANDELERA

El dia 2 de febrer se celebra la Purificació de la Mare de Déu. Aquest dia es desfan els pessebres i trobem a Catalunya, a més dels actes de caracter litúrgic, una pila de costums de caràcter familiar i íntim.

Segons la religió jueva, les dones es purificaven a l'infantar i havien d'anar al temple a presentar l'infant, per a purificar-se, quaranta dies després del naixement, si era noi, o seixanta, si era noia. Per això, quaranta dies després

de Nadal se celebra la festa de la Presentació de la Mare de Déu i el seu Fillet al temple i, puig que el foc és l'element purificador per excel·lència, es fa un repartiment de candeles beneïdes als que van a missa aquest dia. Abans les candeles variaven de color i decoració, segons la importància de qui les rebia: candeles llises, primes i petites per al poble; candeles gruixudes i ornades per a la gent de pes, i ciris majestuosos i sumptuosos per a les autoritats (20). Les candeles que es beneeixen aquest dia s'encenen els dies de tempesta per a guardar-se dels llamps i de les pedregades o es posen a la mà del malalt quan està moribund i se li fa la recomenació de l'ànima.

La cera de què es fan les candeles, recollida per les abelles del calze de les flors, és símbol de la virginitat de la Mare de Déu, i el ciri fet d'aquesta cera és símbol de Jesucrist, llum del món.

Es coneixen a Duesaigües diferents refranys sobre la Candelera:

*Quan la Candelera plora,
el fred és fora.
Quan la Candelera riu,
el fred és viu.
Però tant si plora com si riu,
el fred és viu;*

o també:

*Sant Sebastià totes les va aviar,
menys la Candelera, que li va al darrera;*

o encara aquestes altres:

*Candelera clara, fred farà encara.
Per la Candelera, una hora entera.*

9. SANT BLAI

Va ser bisbe i la seva festa se celebra el 3 de febrer arreu de Catalunya. Als pobles de pagès, hom porta a beneir aquest dia els fruits de la terra, procurant guardar per a aquest acte, els més grosos i que fant més goig. Hom porta a la benedicció nous, ametlles, avellanes, pomes i figues seques, amb preferència a tota altra mena de fruits; també s'hi duen panets que, menjats amb devoció, curen el mal de coll. També és costum de posar un grapat d'ordi i unes garrofes al cistelló per a donar-lo al bestiar de peu rodó, moresc per a les gallines i pà per a tots els altres animals casolans.

Les dones de la casa procuren, per portar els fruits a beneir, portar el cistell més bonic que hi ha a casa i posar-hi a sobre, per a tapar-lo, el mocador més brodat, que ja es guarda per a aquesta fi. Aquest dia, després de dinar, les mestresses de casa reparteixen els fruits que han beneït entre tota la família.

A Duesaigües, aquest dia, després de dinar, les mares donen als seus fillets un tall de poma beneïda perquè els preservi de mal de coll. També les pomes més sanes que han estat beneïdes es guarden a l'armari per a menjar-se-les el dia

de la Mare de Déu de març, el 25 de març, ja que hom creu que curen el mal de coll. També els escolans del nostre poble, aquest dia, en acabar-se la missa, es posaven a la porta de l'església i captaven blais i blaiets i fruits que els fidels portaven a beneir i era costum de fer-los una almoina (21).

A Duesaigües, d'aquesta diada, en tenim la següent endevinalla per als infants:

*Mare de Déu del Candler,
segon dia de febrer.
Sant Blai a tres,
endevina quin mes és.*

10. DIJOURS GRAS

El nom d'aquest dia fa més aviat referència a les privacions quaresmals, que no pas a les diversions, plaers i alegria amb què se celebra. El dia del Dijous Gras, o dijous llarder, tota la mainada surt a berenar al defora, a menjar la típica truita amb butifarra

11. CARNAVAL

A Duesaigües, per disfressar-se en aquests dies, tothom es vestia amb la roba més estrofolària que trobava; avui en dia és diferent. També es deien i es feien les sàires que més molestaven a uns i a altres, en particular les anticlericals. Es feia un ninot, anomenat Carnestoltes, que presidia totes les festes i que el dilluns, a última hora de la nit, moria d'un empatx. Després, el duïen a enterrar, passejant-lo pels carrers del poble i acompanyant-lo totes les disfresses plorant i gemegant aparatosament. Quan arribaven a la plaça, encenien una foguera, es llegia tot seguit el seu testament, que era una tirallonga d'insults, més o menys encoberts, i es cremava el difunt. Durant els anys de la Segona República espanyola, normalment, era tot una sàira anticlerical.

Dins el variat i complex costumari de Carnaval, hi ha un fet destacable, per damunt de tots els altres, l'existència d'un personatge preeminent, en el qual convergeixen diverses creences que perviuen en la festa: el Carnestoltes, home o ninot, que personifica el geni, l'esperit caduc de la vegetació, el Rei. La mort, enterrament i crema del Carnestoltes, com a final del cicle festiu, vol significar l'expulsió del geni o esperit malèfic que durant el temps de la seva hegemonia ho ha trasbalsat tot; la fi d'un cicle vegetal i la substitució del Rei, vell i caduc, per un de més jove i vigorós que comunicarà la seva vitalitat al poble.

El Carnaval dels pobles cristians és l'equivalent de les saturnals romanes, de les quals deriven. Aquestes festes commemoren el regnat feliç de Saturn, durant el qual, no hi havia discòrdies, distincions socials ni prohibicions. Per això, durant els set dies que duraven les festes, els esclaus gaudien de gran llicència i actuaven com a amos. Durant les saturnals, els tribunals no actuaven, el senat no es reunia, se susprenien les accions militars i no s'iniciava cap empresa important. Les festes, caracteritzades per una gran gatzara que omplia els carrers de Roma, acabaven amb la destrucció pública d'un ninot grotesc que personificava la festa.

Al Carnaval també hi ha elements que poden recordar la festa anomenada *Carrus Navalis*. Aquesta festa, que s'havia celebrat a Egipte, Grècia, Roma i als països nòrdics i germànics, dedicada a les divinitats corresponents, era de caràcter agrícola i consistia a passejar un carro en forma de nau pels carrers i el camp. El *carrus navalis* anava envoltat de dones que portaven una camisa molt curta que deixava al descobert la resta del cos nu. Al llarg del seguici, es portaven a terme balls promiscus i es cantaven cançons satíriques, força pujades de to, contra la religió i l'Estat. El *carrus navalis*, integrat dins del Carnaval cristià, va continuar sortint fins al segle XVII, en què les autoritats eclesiàstiques el van prohibir. Tot i això, a la rua de Carnaval, s'hi podien veure tots els anys carrosses en forma de naus i de grans vaixells, plenes de gent que es lliurava a l'expandiment propi d'aquest temps (23).

12. DIMECRES DE CENDRA

El dimecres de Cendra es fa la imposició de la cendra als fidels. La cendra es prepara amb llorer de l'any anterior beneït per la festa del Ram.

La litúrgia popular ha conservat alguns costums ben característics d'aquest temps. Així, la imposició de la cendra és el record de l'expulsió dels penitents del temple, després que se'ls havia cobert de cendra. A Duesaigües, aquesta celebració litúrgica és coneguda amb la dita: "*anar a pendre seny*".

Aquesta diada ofereix dos espectes ben oposats: per a la gent bulliciosa i propícia a la gresca, és el darrer dia del Carnestoltes; en canvi, per a les persones devotes, és el primer dia de la Quaresma. D'aquesta manera, era costum, la tarda d'aquest dia, sortir al camp a fer la berenada, i és obligat que els creients facin l'àpat de verdures i que aquest sigui el primer dia de menjar bacallà; per altra banda, els descreguts fan ostentació de menjar carn. Aquesta sortida, encara molt viva, rep el nom d'anar a enterrar la sardina. A casa nostra, s'ho prenen al peu de la lletra i és costum d'enterrar una arengada en un lloc ben assenyalat i cobrir-la amb un plat, una cassola o un altre objecte de terrissa per tal que l'any següent, en repetir-se la sortida, pugui ser trobada; hom posa gran interès en aquest retrobament, atribuint-se una mena de dret a tornar sempre al lloc on l'any anterior fou enterrada l'arengada (24).

13. LA QUARESMA

La Quaresma és popularment el temps comprès entre el dimecres de cendra i el dimecres sant i s'anomena així per raó dels quaranta dies de dejuni i penitència que han de precedir la passió i mort del Senyor. Aquesta preparació per a la Pasqua amb un dejuni de quaranta dies ja era coneguda al segle IV.

La litúrgia popular ha conservat alguns costums ben característics d'aquell temps. A Duesaigües, el dimecres de cendra es penjava davant de l'altar major de la nostra església un gran llençol blanc, conegut amb el nom popular de bacallà o *abadejo*, que s'enlairava pel mig quan s'havia de celebrar l'acte litúrgic. Aquest costum deriva dels primitius temps del cristianisme, en els quals només se celebrava el Sant Sacrifici una vegada cada setmana de quaresma a les Esglésies d'Orient, consagrant-se sagrades formes per als altres dies de la setmana; venia a ser una missa de Presantificats, tal com la tenim avui al

Divendres sant. L'Església romana suspenia el Sant Sacrifici només el dia de Dijous sant. Aquesta privació del Sant Sacrifici per raó de la penitència explica la presència del bacallà o de la gran cortina que priva de veure la celebració dels sagrats misteris i que simbolitza la penitència que ha de fer el pecador per tal de merèixer el contemplar de nou la Divina Majestat ofesa pels seus pecats.

Un altre costum popular de la Quaresma és conegut amb el nom de la *sarraïna*. En començar la Quaresma, en algunas cases es veia una figura de paper retallat penjat a la paret, que representava, amb més o menys perfecció, una vella amb set cames, símbol de la Quaresma amb les seves set setmanes. Al cap de cada semana se li tallava una cama i per Pascua se la tirava al foc.

Per altra banda, l'Església, en arribar a la meitat de la Quaresma, invocava el patrocini dels Sants Metges, Cosme i Damià per tal que els cossos dels fidels, extenuats pel dejuni i l'abstinència, conservessin la sanitat; a la vegada, donava un toc d'alegria en mig de la tristor del temps penitencial en la dominica següent, consagrada a la rosa, bella flor primaveral (26).

Els nostres avantpassats practicaven el dijuni rigorosament. Durant la Quaresma solien fer, només, dos àpats al dia, en els quals era freqüent no menjar res més que sopes d'aigua i verdura, i tan sols com a extraordinari ous, bacallà i peix. Als escorxadors, hom sacrificava la carn justa que calia per a l'alimentació dels malalts i les persones delicades, i encara aquesta carn era venuda només per prescripció facultativa, mitjançant una recepta o algun altre document acreditatiu, car sovint els mateixos metges refusaven de receptar-la, si no era un cas de necessitat declarada.

Un altre costum religiós d'aquests dies era l'anomenat Compliment Pasqual, l'acte d'anar a confessar i combregar a la propia parròquia en temps de Quaresma, per tal de complir amb el manament de l'Església de confessar una vegada a l'any i de combregar en la propia parròquia per Pasqua Florida. En començar la Quaresma, els vicaris de les parròquies passaven per les cases i apuntaven el nom dels veïns que estaven en condicions de poder combregar. En rebre la confessió, els confessors prenién el nom dels penitents, i aquests, després de combregar, havien de passar per la sagristia a donar el seu nom, el qual era inscrit en un llibre registre. En temps de la Inquisició, aquesta controlava estretament aquest registre i exigia responsabilitat als que no havien complert amb el precepte quaresmal. Els butlletins de compliment pasqual no foren introduïts fins més endavant; dissolta la Inquisició, el control fou exercit - sense el rigor d'abans- per la clerecia parroquial. També era freqüent que els superiors exigissin als seus subordinats la presentació dels esmentats butlletins acreditatius. A causa d'aquesta exigència de confessar-se, en moltes parròquies era tan gran el nombre de penitents que acudien a confessar-se, sobretot en dies festius, que els calia prendre tanda de bon matí, i en algunas esglésies, hi havia dones, ja de certa edat, que guardaven les tandes i venien llocs; aquestes dones acostumaven a posar mocadors a terra en senyal de penyora i, sovint, hom en veia tota una renglera d'estesos al peu d'un confessionari (28).

14. SETMANA SANTA

14.1 Diumenge de Rams

Per a commemorar l'entrada de Jesús a Jerusalem, a les esglésies són beneïts, aquesta diada, els rams i les palmes que són presentats pels infants i els fidels. Els nois acostumen a dur palmons i rames de llorer i les noies, les palmes treballades amb un graciós art de cistelleria. És de consuetud, en certs llocs de casa nostra, que les palmes i palmons siguin regalats pels padrins als respectius fillols. Els nois més grans i les persones grans del nostre poble porten a beneir rams de llorer; en altres indrets també es beneeix l'olivera, el romaní i l'arç florit.

Les benediccions del llorer no falten en cap indret de Catalunya. En aquesta diada, a Duesaigües, el rector prepara uns menadets de llorer i fulles de palma, que distribueix als fidels després de la benedicció dels rams; els fidels els recullen al peu del presbiteri de les seves mans, besant-lo amb tota devoció en rebre'l. El llorer que els nois ja espigats del nostre poble anaven a beneir abans de l'any 1936, l'anaven a collir a un llorer grandíol que estava plantat a l'Hort de la Abadia, de l'Argentera, i que només servia per a la benedicció d'aquest dia. Durant la guerra civil, aquest arbre fou arrencat en ser considerat un arbre catòlic.

Els nens i nenes porten les palmes i els palmons, o els rams de llorer els més humils, guarnits amb cintes i diverses figures de sucre i pasta, emmotllades pels confiters, figurant el sol, la lluna, el gall i altres figures de la Passió i rosaris de sucre. El costumista mossèn Griera comenta que a Duesaigües es feien figures casolanes que es penjaven als rams i palmes i que rebien el nom de "sí senyor" (29). Dins de la litúrgia cristiana, la benedicció dels rams era una de les cerimònies més belles per a la mainada. Hom recorda encara, amb emoció, el temps de la infantesa, en què quan erem a l'església esperant la benedicció, o al moment de sortir, algun dels més grans deixava caure un gran ram de llorer sobre les palmes més guarnides de llaminadures, provocant la caiguda d'aquestes, i en caure a terra tothom en plegava, amb els corresponents plors per part de la víctima.

Els rams que es beneeixen varien segons les contrades: les palmes són beneïdes en tots els indrets de Catalunya; l'olivera, allà on es conrea; a les poblacions pirinenques es beneeixen arços i boixos; a les contrades del Llussanès hom prefereix el romaní. A tot Catalunya i les Balears no pot faltar el llorer. Gairebé en tots els masos importants de Catalunya, hi ha plantat un llorer que únicament serveix per a proporcionar els rams que es beneeixen en aquesta festa. Així com el xiprer que vetllava prop del mas ha estat, des de l'edat mitjana fins als nostres temps, el senyal de trobar acolliment per a pobres i peregrins en aquell mas, el llorer, adobat amb les cendres de la llar, té una significació eminentment religiosa. Aquest arbre, des de la més llunyana antiguitat, representa l'esperit conciliador de la família amb les divinitats. Encara avui, hi ha la creença que aquest arbre allunya els mals averanys de les cases (30).

Els rams beneïts servien per a fer fums els dies de tempestat i era creença que allunyava les bruixes. Els manats de llorer i palma beneïts es penjaven a les finestres i balcons, junt amb els palmons, per a guardar les cases dels mals esperits. Ara bé, el llorer beneït només manté la seva virtut fins al dia de Rams de l'any vinent; arribat aquell dia, perquè aquests rams beneïts i sense poder no rebessin cap maltracte que pogués portar desventura, se'ls cremava el dia abans de la nova benedicció. També, els hostalers, fondistes i cuiners tenien per mal averany que se'ls acabés el llorer beneït per cuinar.

Joan Amades explica que, segons la tradició, els rams i palmes que duïen els apòstols en entrar a Jerusalem van florir amb gran abundor i varietat de fruites saboroses, pròpies d'altres moments de l'any. La gent, seguint aquesta tradició, penjava als rams taronges, pomes, peres i altres fruits. Més tard, les fruites naturals van ser substituïdes per fruites ensucrades i, com a acte de devoció, es va introduir el costum de penjar uns rosaris als rams i palmes, com més grossos millor, i que havien de ser fets per la mateixa persona que els duïa a beneir. Així, els infants es van decidir per materials fàcils d'obtenir i de treballar, com panses, figues, castanyes i pinyons.

A tots els temples, una vegada celebrada, segons la litúrgia, la benedicció dels rams i els palmons dels filigresos que hi ha a l'interior de l'església, s'organitza una processó que surt a fora i fa una volta pels carrers del voltant. Després d'eixir la processó, eren tancades les seves portes; per tornar a entrar es feia una cerimònia amb els cantors que anaven amb la processó i els que s'havien quedat dintre del temple. Llavors, el sacerdot donava tres cops a la porta amb la part baixa de la creu i, al moment, les portes quedaven obertes de bat a bat, donant pas al seguici.

Un altre costum d'aquesta diada era que quan es cantava la Passió, un pagès sortia a fora de l'església per a saber de quina banda bufava el vent, perquè segons la seva direcció en aquella hora, assenyalava el vent que predominaria durant tot l'any (31).

La tarda d'aquest dia es feia el Via Crucis fins al Calvari, cantant els cantors les estacions. Tothom portava una creueta, feta amb una fulla de palmó beneït, que es teixien els mateixos fidels. De retorn a l'església, es resava el rosari i es cantaven els misteris amb la mateixa lletra i tonada que ho feien els pares franciscans del convent d'Escornalbou. Després es feia l'adoració del Sant Crist i es cantava l'himne de la Creu. El portador de la Creu anava vestit amb una vesta negra sense cucurulla i durant tot el Via Crucis no reposava ni una sola vegada.

14.2 El salpàs

El rector o el vicari de la parròquia, al nostre poble, el dilluns o el dimarts sants -en alguns indrets, el dissabte sant i la setmana després de Pasqua-, fan la benedicció de les cases i les masies de la parròquia i les espargeix amb aigua beneïda barrejada amb sal, també beneïda, que uns escolans porten en una caldereta. Aquesta barreja, el capellà l'encastava als llindars de la porta principal de la casa per a lliurar-la dels mals averanys i, si hom ho demanava, a les altres portes i obertures amb la finalitat d'esquivar-ne els mals esperits i embuixaments. El sacerdot solia rebre en paga diners, ous i llonganissa. El grup anava acompanyat per la mainada, la qual cantava cançonetes al·lusives a la petició d'ous, amb diferents variances segons els pobles. Les dones d'algunes cases, poc amigues del donar, responien: "*Les gallines són lloques*".

El salpàs és conegut per sal i ous, i més antigament, en molts indrets, era costum que en anar a fer el salpàs, el sacerdot recollís els butlletins acreditatius d'haver confessat durant la Quaresma (32).

Els dies de dimarts i dimecres sant, a Duesaigües i als pobles de la rodalia, amb tot un ritual, es coï en els típics bunyols, i en altres llocs les *aurelletes*. El dia abans de la cocció, l'amo de la casa s'entretenia a tallar unes canyetes llargues i acabades amb punta per a punxar i girar els bunyols. Per a fer la

pasta, s'utilitza farina, llevat, sucre, ous, matafaluga i *saliandria* i un rajolí d'anís. Es pasta bé la massa i es deixa reposar en un ribell prop de la llar, ben tapat perquè fermenti; quan la pasta es troba al seu punt, manquen dues o millor tres persones per a la seva realització. Amb la llar ben encesa, es posa una cassola gran de terrissa plena d'oli a la llar, fins que aquest és ben calent; llavors, la mestressa de la casa i una ajudanta s'acomoden a prop de la llar amb un drap blanc sobre el genoll per anar estirant la pasta, sense esqueixar-la, fins a fer-la ben prima i gran, com una fulla de col, i la tiren a la casola. La persona encarregada de les canyes i la casola ha de ser prou destra per a anar-les girant i tombant i que li quedin totes ben planes, posant-les, un cop cuites, dins d'una panera, ensucrant-los generosament. Algunes cases en fan dues o tres paneres grans plenes. Les famílies amigues se'n fan present i s'acostuma a menjar-los durant la Setmana Santa, junt amb el típic menjarblanc.

14.3 Dijous sant

Fins fa uns anys, havia estat general el respecte a la santedat dels dies de dijous i divendres sants. A Barcelona eren festius per un acord del Consell de Cent de l'any 1482. Ningú no treballava i hauria estat molt mal vist qui ho hagués fet. La circulació de vehicles era completament deturada. Als pobles, si algú havia d'anar al camp per fer una feina absolutament precisa, procurava haver-ne tornat abans de les deu del matí. Hom creia que el trepig del bestiar, el rodament dels carruatges i la fressa de tot treball, ofenia a Déu.

El poble anomenava dejuni de les campanes l'interval de temps que va des de les deu del matí del dijous sant, fins a la mateixa hora del dissabte de Glòria, període en què les campanes no toquen. Havia estat corrent, per tal de donar al silenci de les campanes un silenci més objectiu, lligar-les fortament amb cordes, o també fer-les batall perquè no pogués tocar. Per aquesta raó, les funcions religioses havien de ser anunciades als fidels per altres mitjans (33), com, per exemple, vailets, que corrien pels carrers fent sonar carraus i matraques, acompanyats pel carrau gros, que es penja al coll amb corretges. L'escolà o acòlit major era l'encarregat de portar-lo o, si no, qui ell creia convenient. Aquest carrau portava sis llengüetes grosses i es feia funcionar girant una maneta, produint un gran terrabastall i saragata. Per a avisar els fidels de l'inici dels actes litúrgics, sortien els carraus i matraques de l'església mitja hora abans del començament d'aquest, i es feien tres tocs pel poble tot cridant si era el primer, el segon o el tercer toc, i amb una cantarella característica, tot dient: "*Primer toc, primer toc, homes i dones cap a l'ofici de les tenebres, que començarà a les quatre*", i així successivament en tots els actes. A Duesaigües, hom recorda que un any, durant la Segona República, les autoritats locals volien fer repicar les campanes durant el silenci d'aquestes perquè s'esqueia el 14 d'abril, data de la proclamació de la República, en divendres sant, i el sacerdot que regia la parròquia no els deixà pujar al campanar a trencar el seu silenci, i ells, amb venjança, no deixaren que els escolans i el seguici sortissin amb els carraus al carrer; llavors, els escolans i altres acompanyants pujaren al campanar i no els pogueren fer baixar. Situats així en un lloc privilegiat per fer sonar els seus instruments, no només els sentiren de tot el poble, sinó que en diverses parts del terme gaudiren del soroll.

Les matraques són una capseta de fusta rectangular, com a màxim d'uns vint centímetres de llargada, vuit d'amplada i quatre de gruix, tancada hermèticament, dintre de la qual hi ha pedretes o boletes de ferro. Té un forat quadrat al bell mig de la capsa, per on passa una fusta que serveix de maneta a la part baixa, i a la part alta hi ha uns martellets giratoris, que piquen a un costat i a l'altre amb un moviment de canell, i que durant el dejuni de les campanes es fan servir als oficis divins en lloc de la campaneta. A Catalunya i València, aquest estri és conegut per matraques, i a Mallorca, per masoles.

Els carraus -en altres llocs carraca- són un instrument format per una rosca de fusta, subjecte a un mànec del mateix material, entorn de la qual volta una llengüeta de fusta o canya que, en saltar d'una dent a l'altra, fa un soroll molt estrident.

Antigament, els devots que gaudien de força salut solien abstenir-se de prendre cap aliment durant el dejuni de les campanes. Eren molts els qui, a més de practicar aquest dejuni, durant la setmana santa només menjaven pa i bevien aigua.

L'any 1868, als territoris catalans de l'Estat espanyol aquests dies sants foren declarats feiners, però el poble continuà observant la festa com abans, obeint l'arrelat costum.

Pel que fa al "monument, a Duesaigües es muntava, abans de l'any 1936, a l'altar major, tapant-lo tot, i representava la casa de Pilats, amb una escalinata al bell mig, al capdamunt de la qual hi havia una urna de vidre on es guardava el Santíssim. Per a la seva construcció, el dimecres i dijous sants són lliurats a l'església, pels fidels, gran quantitat de ciris per a il·luminar-lo, junt amb palmes i palmons per a adornar-lo. Antany, a més, quasi totes les cases hi portaven les típiques "cabelleres", com s'anomenaven al nostre poble, en altres llocs "maigs", procurant tothom, que les seves fossin les millors.

Els maigs o cabelleres eren l'ornament més important de tots els monuments parroquials i conventuals i simbolitzen la resurrecció, representada per la llavor enterrada a la terra, de la qual rebrota una nova vida. S'obtenien sembrant diverses llavors de diferents gramínies -blat, mill, ordi, etc.-, procurant que surtin molt espesses, en un test que es posa en un lloc fosc, com el celler, i que es rega sovint. A Duesaigües, perquè estessin encara més fosques, es col·locava una portadora boca avall damunt de les torretes. Molt aviat, les llavors germinen i surten uns brins llargs i blancs, molt espessos si es sembren com cal. En portar les cabelleres o maigs al monument, les dones hi amagaven ous a dintre.

El dijous sant, entre les deu i les onze del matí, se celebrava, antany, l'ofici diví d'aquesta diada, portant Nostre Senyor al monument. Llavors, s'encenien tots els ciris i es guardava al sagrari, fins a les onze del divendres sant. El poble acudia en massa a visitar el monument amb la millor roba que tenien, preferentment amb els vestits nuvials. Els homes, fins ben avançat el segle passat, havien de portar, precisament, capa o *gambeto*, per bon temps que fes, i les dones havien d'anar amb caputxa, sempre negra, com la resta dels vestit.

La tarda de dijous sant es canten Matines i Laudes, que durant els dies sants, a Catalunya, són coneguts per *fasos*.

Aquest dia se celebra, també, l'ofici de les tenebres, durant el cant del qual cremen, posats amb triangle, quinze ciris: catorze de cera groga i un de cera blanca, conegut com la *Marieta*. El gros canelobre que sosté els quinze ciris rep el nom de *credença* a Catalunya; *barret del Pare Etern*, a Mallorca, i *tenebrari*,

a Duesaigües. A la fi de cada salm o *fas*, s'apaga un ciri, fins que només queda l'anomenat *Marieta*, que és el que resta encès després d'acabar el salm catorzè i ser apagat el penúltim ciri i simbolitza la Mare de Déu, el qual no s'apaga. Abans que la *Marieta* sigui retirada del tenebrari, s'apaguen tots els llums del monument. Amb aquesta cerimònia hom vol representar les tenebres que envoltaren la terra durant l'estada de Jesús al sepulcre. Arribada la funció religiosa a aquest punt, i quan acaba el res del quinzè salm, la *Marieta* és amagada darrera del monument durant dos minuts. Al moment de retirar la *Marieta* i restar el temple completament a les fosques, començava un eixordador estrèpit que feien els infants i grans i que s'acabava quan la *Marieta* era tret del darrera del monument i es posava altra vegada sobre el tenebrari. Els estris emprats per la mainada i els grans per fer soroll són el mall, una maça de fusta per picar sobre les bigues que abans s'han estès a terra o sobre els bancs, les matraques i els carraus.

A Duesaigües, a les deu de la nit d'aquest dia es feia la meditació de l'hora santa. El sacerdot feia un sermó dividit en quatre quarts d'hora, i després els fidels, rellevant-se, vetllaven tota la nit ael Santíssim. Així mateix, als diferents actes que es realitzaven al temple, sempre hi havia una escorta d'honor amb armats i vestes amb cucurulla.

14.4 Divendres sant

El divendres sant, pel matí, es feia el Via Crucis fins al capdamunt del poble, al lloc anomenat Calvari, cantant els fidels el cant de les estacions fins arribar al lloc. En acabar el Via Crucis, es començava la davallada tot resant el rosari, i cantant cada misteri igual que es feia el diumenge de Rams, i es despedia el Sant Crist a l'entrada del temple, ja que encara hi havia el Santíssim al monument.

Abans de la guerra civil, els actes litúrgics del matí de divendres sant eren d'uns bellesa impressionant. Durant la primera part es llegien les lliçons i es cantava la Passió; a la segona, es cantaven les oracions; a la tercera, es feia l'adoració de la Creu, cantant-se els impropèris; i a l'última, es treia el Santíssim del monument amb solemne processó i es donava la comunió als fidels. Antany, en acabar l'ofici es desfeia el monument i es cobria el temple de domassos negres, col·locant-se la imatge del Sant Crist gros dreta davant de l'altar major.

A les tres de la tarda se celebrava l'impressionant acte de les set paraules, dit també de l'Agonia, en què el sacerdot o predicador feia un sermó de cada paraula de Jesús a la creu, cantant el cor uns emotius cants després de cada una, que posaven la pell de gallina. En aquest acte, potser més que als altres, el temple s'omplia de fidels.

La tarda de divendres sant es demanen també les tres gràcies al Sant Crist. Les tres gràcies s'han de demanar al moment que toquen les tres de la tarda i, tan bon punt demanades, s'han de resar tres parenostres. Hom diu que, de les tres gràcies demanades, sols se'n pot obtenir una.

La nit d'aquest dia se celebra la processó del Sant Enterrament, antany encapçalada pels armats, que representen els soldats romans, amb escut, cuirassa, casc i llança, i que assistien a tots els actes de setmana santa, i que eren guiats pel capità manaia, que també els feia maniobrar durant la processó. El capità manaia, en lloc de llança, portava una bandera de vellut vermell,

ribetejada amb brodats daurats, i que al mig, també daurades, solia tenir brodades les lletres S.P.Q.R. (Senatus populosque romanus). Darrera dels armats anava el Sant Crist, seguit per la Dolorosa, portada amb peanya per dones, el pas del Sant Sepulcre, portat per vuit o deu homes a sota, i després el sacerdot, revestit amb capa pluvial, les autoritats i darrera el cor, entonant, de manera solemne, els cants del *Miserere* i de l'*Staba Mater*. Durant la guerra civil de 1936 es cremaren totes les imatges, i de Crist jacent i d'urna ja no n'hi ha hagut mai més.

Antigament, en els pobles petits, com que els carrers estaven completament a les fosques, per portar a terme la processó del Sant Enterrament, hom veia només la claror dels gresols i de les llumeneres que els veïns treien per portes i finestres, i encara es poden trobar cases que guarden atxes d'oli que col·locaven als balcons. En molts indrets, hom feia gran proveïment de llenya seca, amb la qual encenien grosses fogueres per les cantonades al pas de la processó (34). En alguns llocs també era corrent de guardar durant tot l'any les closques dels cargols grossos per fer-les servir de gresols per a il·luminar el pas de la processó. Hom les omplia d'oli i hi posava un fil perquè fes de ble, enganxant-les amb cendra mullada a la paret i formant llargues rengleres que escampaven una claror tènue i misteriosa, que donava a la processó un aire de tristesa (35).

També era molt corrent l'assistència a aquestes processons d'un grup de noies, totes vestides de negre, amb un mantell que els tapava la cara i amb un cor de metall al pit travessat per una espasa, i que eren conegudes com les *doloroses*.

14.5 Dissabte sant

Les cerimònies que l'Església oficiava el dissabte sant pel matí eren plenes d'un gran simbolisme.

L'*Exulter*, amb la benedicció del ciri pasqual, era una de les peces litúrgiques de més bellesa i força. El foc nou s'encenia amb espurnes de pedra foguera i amb aquest foc s'encenia el ciri pasqual i, del foc d'aquest, s'encenien les candeles que havien de dur la llum nova al temple.

També aquest dia es feia la benedicció de l'aigua de la pila baptismal, després d'anunciar les profecies. Era costum que les dones anessin al temple a buscar aigua beneïda que, en tocar l'Aleluia, escampaven per la casa perquè no hi entressin les bruixes ni els mals esperits.

A les deu en punt del matí se celebrava la resurrecció de Nostre Senyor. Quan el celebrant entonava el Glòria, anunciant la resurrecció, es llançaven les campanes al vol i es donaven crits de joia, que, antany, solien anar acompanyats d'escopetades i altres sorolls. L'alegria al llançar les campanes al vol venia donat perquè s'havia acabat el dejuni de les campanes (36), ja explicat més amunt. I havia la creença molt estesa que si durant el llançament de les campanes al vol es recullen un cert nombre de pedres petites, ja sia cinc o set, car el nombre varia segons els pobles, es poden emplear com a conjur contra la tempesta, encara que la manera d'usar-les es també diversa segons els llocs (37).

En aquest dia, anys enrera, després de sopar sortia un cor de caramelles que recorria els carrers del poble, bo i cantant corrandes fins a la matinada. Un fadrí, portava una cistella guarnida, penjada dalt d'un pal, per recollir els

donatius d'ous, aviram i diners que els feien des de les finestres i balcons, i dos o més nois portaven coves, on buidaven el recaptat de la sistella. Allò que recollien servia per fer un àpat en comú el dilluns de Pasqua o per Pasqüetes.

Molts anys abans es feia, també, la capta dels ous per part de la Confraria de la Mare de Déu del Roser, passant els majorals i majorales el dia de dissabte sant, per fer les mones, que després es rifaven per Pasqüetes. Els goigs que es cantaven eren els de la Ditxosa, i eren coneguts pels "goigs dels ous".

15. PASQUA DE RESURRECCIÓ

Aquest dia l'Església celebra la resurrecció de Nostre Senyor, i a Duesaigües, com a tots els pobles del Camp, els padrins de bateig als seus fillols, o els avis als seus néts, amb motiu de la Pasqua florida els fan el present de la mona, després de la Missa Major, quan aquests darrers els van a felicitar, amb motiu de la diada.

Antigament, totes les mones eren casolanes, fetes amb bona farina de blat, pastades a casa i disposades convenientment per a poder contenir els ous, subjectats i adornats amb tires de pasta per sobre, sent les més normals de quatre o sis ous. Hi havia llocs que era costum de posar a la mona tants ous com anys tenia el fillol, si bé mai passaven de la dotzena. Actualment, la mona es un pastís de confiteria, coronat amb una figura de xocolata. Si bé encara hi ha qui vol mones de les d'abans, aquestes ja no es fan a casa, sinó que les trobem a les fleques.

15.1 El dilluns de Pasqua

El dilluns de Pasqua era i és costum encara de reunir-se dues o tres famílies o colles de fadrins i fadrines per anar a menjar-se la mona a alguna font, masset o ermita. A Duesaigües i els pobles veïns era costum de fer-ho al pantà de Riudecanyes.

La gran mona amb molts ous, que abans de 1936 es rifava a l'església aquest dia, antigament anava a càrrec de la Confraria del Roser i es feia amb els ous que captaven els majorals per les cases el dissabte de Glòria. La rifa es feia de la següent manera: les persones que feien una almoïna a la Confraria eren apuntades en uns paperets que es dipositaven dins d'una bossa, i una mà innocent en treia un, que era el guanyador. Per testimoni de persones de Duesaigües, ja fa més de setanta anys que la mona o mones es feien amb els ous que recollien els escolans durant el salpàs. El sacerdot se'n cuidava, ajudat pel jovent que anava apuntant els que feien un donatiu, amb gran gatzara, a l'entrada de l'abadia; també passaven els escolans pels carrers, tocant una campaneta i entonant "*qui s'hi apunta, a la mona*", i recollint noms per anar-los posant dins la bossa i poder fer després el sorteig.

16. LA FESTA DE LA SANTA CREU

La festa de la invenció de la Santa Creu s'escau al dia 3 de maig i aquest dia es feia la benedicció del terme amb la Vera Creu.

A Duesaigües, sortien en processó fins al lloc anomenat "era del Pascual", actualment plaça del 15 d'agost, i es cantaven o llegien els sants evangelis i es beneïa el terme segons el ritual. Durant la processó de tornada al temple després de la benedicció, les dones seguien al darrera portant vint pedres menudes a la butxaca i el rosari a la mà dient *Jesús!* per cada gra de rosari que passaven, i cada vegada que acabaven les cinc denes, llençaven una pedreta, i quan les acabaven havien dit mil vegades *Jesús!* Per guardar-se dels llamps i de les tempestes, les devotes de la Santa Creu s'emparaven amb la següent oració:

*Aparta't de mi, "malvado";
aparta't de mi, traidor;
que el dia de la Santa Creu
vaig dir mil vegades Jesús!*

Per altra banda, hom creu que del cantó d'on bufa el vent al dia de la Santa Creu és d'on vindran aquell any els temporals i les pedregades.

17. SANT PERE MÀRTIR

La festa de Sant Pere Martir s'escau al dia 29 d'abril. En aquesta diada, ben aviat al matí, la gent pagesa va a l'església a beneir, segons al lloc de Catalunya, brots d'olivera, arç, alivarda, abet, farigola, romaní, etc.

En aquesta diada, a Duesaigües, es portaven al temple feixets de romaní o d'altres mates boscanes a beneir que després s'anaven a portar als diferents bocins de terra que hom poseï a i a les portes de cases i corrals, per tal de protegir-los de pedregades, llamps, mals esperits i visites de mala gent. El pagès, en posar-lo al mig del camp, procurava que fes una creu amb la canya que li feia de suport. A les portes dels estatges que hom volia protegir, s'hi posaven dos brots encreuats, amb la confiança que la virtut de la figura augmentaria la força de la benedicció. Mestre es col·locaven, es resaven un parenostre i un credo (38).

18. SANT ISIDRE

Es el sant patró dels pagesos i la seva festa se celebra al 15 de maig. En adoptà aquest Sant com a llur patró, els pagesos catalans, seguien l'exemple de l'aristocràcia espanyola, donant una mostra de provincianisme. Sembla que cap a les derrerries del segle XVI, el Rei d'Espanya, greument malalt i desnonat pels metges, va encomenar el seu guariment a Sant Isidre, amb resultats satisfactoris. A imitació dels castellans, els pagesos catalans vant pendre aleshores aquest Sant per Patró, abandonant llurs protectors tradicionals; Sant Galderic, pagés rosellonés; Sant Medir, camperol vallesà i els Sants armenis Abdó i Senent, popularment coneguts, per Sant Nin i Sant Non, antics benefactors de la nostra pagesia (39). Al dia de Sant Isidre, era costum de menjar faves. A Tarragona era costum de menjar-ne, com a Duesaigües, pero en aquest darrer lloc les feien a la brutescas o de gitano. Els pagesos de Castellvell, entany, en tal diada, posaven faves a les mans de la seva imatge.

En molts indrets de Catalunya és posa a l'agullada de l'imatge del Sant, les primícies dels fruits. Al nostre poble, els escolans anaven a collir brots de cirerer ben replenes de fruit, i és pènjaven als braços de l'imatge del Sant.

CORPUS

A l'any 1316, el Papa Joan XXII establí la festa de Corpus i la celebració de la seva vuitava. A les terres catalanes, aquesta festa religiosa es va introduir molt aviat. És la festa commemorativa del Santíssim Sagrament (40). És una de les festes més solemnes de l'any. L'acte més majestuós del Corpus és la processó amb el Santíssim, que segueix els carrers principals de la població. S'enramen els carrers amb fullatge, i s'encatifen, amb flors de ginesta i amb roses esfullades. Al nostre poble, s'eixequen altars per on ha de passar la processó. Davant de la Custòdia, duta sota talam, hi anaven els nens i nenes que havien fet la primera comunió, tirant flors per on havia de passar el Santíssim. Antigament al arribar a la plaça, es col·locava en un altar ad hoc per retre acatament, i rebia l'adoració de tots els assistents agenollats. Després venien, l'una darrera l'altre, totes les banderes de les Cofreries. El que portava la bandera s'agenollava, i inclinava la bandera fins a tres vegades seguides, fent que arribés a tocar a terra. Durant la processó, els balcons i finestres lluïxen bonics domasos i rics cobrellits de seda i de ganxet, fets per les nostres avies; tothom hi posa el millor que té. A Riudecanyes, a cada dia de l'octava de Corpus, ho solemnizava un carrer diferent, i al dijous de l'octava, ho celebraven tots junts. Cal esmentar, que tots els carrers tenen el nom d'un dia de la setmana, menys dijous. Cada un al matí, celebraven actes religiosos, i per la tarda es feia gatzada, matant-se un xai i fent-se un sopar pels del carrer i invitats, així sí, estava tot organitzat pels majorals, que cada any es canviaven, i seguidament s'organitzava un ball amb un manubri.

VIGILIA I NIT DE SANT JOAN

Dues nits a l'any tenen un singular encant, la nit de Nadal i la nit de Sant Joan; són dues nits dolces i santes, en les quals, l'element sobrenatural, hi ha posat tota la seva bellesa. Són les nits de neixença del Salvador del món, i del Procurador; l'una és tota humil i senzilla, voltada de pobresa i de fredor, i l'altre, esplendorosa i voltada de plenitud; són dues nits de bona ventura. És dolça la nit de Nadal, tota amorosa i plena de suavitat i melangia; els estels la il·luminen i el foc de la llar humil la calenta; és una nit d'àngels i de somnis; aquesta nit té l'encís de la suavitat i de la placidesa. En canvi, la nit de Sant Joan, quina nit de misteri. L'element diví i l'element misteriós es confonen; no són prou els estils del cel per il·luminarla; li calen els llums de les grans fogueras per aclarir-la; és una nit de passió. És en aquesta nit que es revelen els secrets del destí i és poden veure els misteris (41). És un dels dies de festa, més expansiva i bulliciosa. Coincideix amb el solstici d'estiu, festa solar celebrada per tot arreu en l'antiguitat. El cristianisme donà una nova forma als costums pagans, i així vingueren a ésser en honor de Sant Joan, les antigues cerimònies que hom dedicava al sol, font de llum i de vida. La nota més viva de la festa sanjoanenca són les fogueras. Són una nota universal, i les trobem ben

estes per tot el nostre país. La tradició popular dona diversos orígens als focs de Sant Joan. Segons uns, començaren amb la gran foguera que al cim d'una muntanya feu encendre Santa Elisabet, al seu marit Zacarias, perquè sabessin el felix neixament de Sant Joan, la Mare de Déu i la mare de Judes, també compromeses a anunciar-li d'una manera semblant el neixament de llurs fills (42). N'hi ha que diuen que les primeres fogueres foren enceses com a defensa contra les bruixes i els mals esperits, que solien fer estralls a la nit de Sant Joan. Altres n'atribuïxen l'origen a una gran epidemia que calgué combatre, encenen focs per purificar l'aire. Així mateix, hi ha qui creu que són un record de l'incendi de Roma, i de l'encesa de cristians ruixats amb líquids inflamables, que Neró va ordenar per dissimular el seu crim (43). El cristianisme en el seu primer temps, va combatre les fogueres com una resta dels antics cultes pagans. Estaven, però, tan estretament lligades amb les costums del poble, que no hi hagué manera d'evitar-les. Antany, tots els Joans feien una foguera pel seu compte, davant de casa seva, mentre tot el veïnat en feia un altre. Les fogueres s'encenien a les cruïlles dels carrers, amb llenya recollida per la mainada que té la cura de la foguera, i que des de dies abans, anava pidolant per les cases, preguntant segons era la costum: ¿ hi ha res pel foc de Sant Joan ?, a Duesaigües també és deia : ¿ que teniu per la gala ?, recollint desferres i mobles vells. En pobles més grans, el combustible ha d'ésser de vegades vigilat estretament, perquè entre les colles de cada barri, s'estableix una competència, per veure qui farà la foguera més gran. Hom coronava la pira amb un ninot. Com una extensió de les fogueres, ja de temps antic, s'han fet i engegat focs grecs i focs voladors, els quals han estat gairebé sempre prohibits i perseguits als pobles muntanyencs per les Autoritats, que, tanmateix, amb tots llurs esforços, no han aconseguit de ferne perdre la costum. La virtut de les fogueres.- Com totes les coses velles relacionades amb els Sants, les fogueres o gales de Sant Joan, tenen, segons la veu popular, una pila de virtuts. En primer lloc, els focs de Sant Joan no es propaguen si no a les coses que hom els dona voluntàriament per nodrir-los. Després, saltar una foguera d'aquestes, concedeix importants privilegis ; porta sort, protegeix dels lladres, i guareix la ronya. La virtut de les fogueres, es transmés en part, a les cendres i al caliu, que també tenen poder de guarir, i diuen, que poden ésser trepitjades amb el peu nú, sense por de cremar-se (44). Fetilleries .- S' escriuen tres noms en tres papers, un dels quals noms a d'ésser el de Joan, després, ben caragolats es tiren a l'aigua, al punt de la mitja nit, i es resa una oració. El nom que està escrit al primer paper que es desclou, és el mateix que tindrà el futur marit. La nit de Sant Joan té una singular virtut remeiera, per aixó hi ha una sèrie de pràctiques superticioses que curen de les berrugues. A mitja nit de Sant Joan se surt de casa amb els ulls aclucats, i sense girar-se mai, un es dirigeix cap a una mata d'herba, amb la qual s'ha de fregar les mans. Cal triar el lloc de dia, per no posar les mans entre ortigues o esbarsers. El nom del primer home que una noia troba després de la mitja nit de Sant Joan, ha d'ésser, tart o d'hora, el nom del que serà el seu promés. A Ripoll, al dia de Sant Joan, alguns pagesos cullen falgueres abans de sortir el sol, i molles de rosada les donen als porcs, per guarir-los de malalties. A la nit de Sant Joan, segons la veu popular, les aigües tenien virtut. A les poblacions per on passa un riu o rierol, hi havia persones que travessaven el corrent a peu nu al punt de la mitja nit (45). Així mateix, a la nit de Sant Joan, prenen virtut moltes herbes que tenen gracia remediera. La verbena o agram adquireix un accentuat

valor màgic. Antigament era un costum molt estès d'anar al camp, on hom procurava trobar-s'hi a mitja nit, i collir-hi un feix d'herbes de qualsevulla espècie. l'agram o berbena era especialment recercat, i així quedà tant lligat amb l'idea de la revetlla de Sant Joan, que en castellà aquesta nit ha arribat fins a pendre el nom de l'herbe. Hi havia llocs, que les noies tenies el costum de plantar esqueixos de clavell en veure el primer foc de Sant Joan, creient que els clavells sortien del color del foc. Si a la sortida del sol del dia de Sant Joan es sembren clavells, en surten de tots els colors. A Riudecanyes, les fogueres que encenien aquesta nit, rebien el nom de foguerades, i hi fan coure massanes al caliu. A Botarell i altres llocs del Camp de Tarragona, era costum de coure pomes al caliu del foc de Sant Joan, perquè hom creï a que curaven el mal de gola, i altres enfermetats. Es conta que mai no s'ha pegat foc a cap casa ni peller durant la revetlla de Sant Joan. Sembla que els focs siguin una crida per pendre la bonaventura la següent matinada. Pels pobles del nostre Camp creien que Sant Joan volia que aquesta nit, tot el foc s'encengués en honor seu, i per aquest motiu, si hom n' encenia algun altre que no fos per ell, s'anutjava i desencadenava tempestes que perjudicaven les collites. Per efecte d'aquesta creença, així que fosqueijava, hom apagava tots els focs que havia fet per cremar la brosa del camp, i no n' encenia cap més, fins tombada la mitja nit (46)

MARE DE DEU d'AGOST - l'Església commemora la mort i l'assumpció en cos i ànima de la Mare de Déu, per aixó aquesta festivitat se la coneixia antigament, entre altres, per la Mare de Déu del llit o Mare de Déu morta, pel costum que hi havia de col·locar a les Esglésies una imatge de la Mare de Déu ajeguda en un llit molt guarnit. Aquesta d'avui, és una de les solemnitats més antigas dedicades a la Mare de Déu. Des de sempre, s'ha celebrat al 15 d'agost, per la qual cosa, és coneguda popularment per la Mare de Déu d'agost (47). Apart del guarniment del tumol o llit, a Duesaigües es feia una processó, ja de nit, donant el tom pel poble, i tots els assistents portaven fanalets, simulant l'enterrament de la Mare de Déu. Hi ha una antiga creença, que diu que les agulles que han servit per apuntar la roba del llit de la Mare de Déu, són útils per guarir el mal de cap, especialment les que han estat clavades al coixí. Arran d'aquesta credulitat, les dones d'aquest poble, van a cercar les agulles pel tal d'aprofitar-ne la virtut remediera, i ademés diuen, que perquè les agulles tinguin aquesta virtut, s'han de posar sota el coixí de dormir (48)

TOTS SANTS

L'Església no celebra aquest dia - 1er. de novembre - la festa de tots els Sants del cel, com molts suposen, si no la de tots els Sants que no tenen festa especial. El poble considera que la primera part de la festivitat, és dedicada als vius, i la segona als morts. Segons aquest criteri i d'acort amb la litúrgia, el dia dels morts comença a les dues de la tarda del de Tots-Sants. Característiques de la diada són les castanyes torrades i una mena de pastissos fets de diverses maneres segons la contrada, anomenats panillets a casi arreu, i mitgetes a les terres ponentines. El dia de Tots Sants era considerada com la primera festa de l'hivern. Era doncs de rigor posar-se l'abric, encara que fes

bon temps, de la mateixa manera que els dies anteriors, hom no solia anar vestit d'hivern per fret que fés. També aquesta diada era la preferida per vestir de llarg els nois, així com per a vestir-ne les noies, ho era la de Corpus. A part de la castanyada, a Reus era costum de menjar uns panellets o pastissos fets amb escoça de sindria. Els confiters havien de proveir-se de moltes sindries, i com que el fruit d'aquestes els sobrava, el tenien que regalar a la mainada (49). Diada tradicional era la de la castanyada. Es passava la vetlla menjant castanyes i panellets, i es pregava pels difunts de la família. Era costum de resar en aquesta diada tres parts de rosari abans de començar la castanyada. A totes les Parroquies, després de les vespres dels vius, es deien les vespres dels morts, i es cantaven les absoltes, i a Catalunya, es cantaven les absoltes a l'Església i al Cementiri. Es resava una part de rosari, per cada torrada de castanyes. La mainada deia sals penitencials i goijos d'ànimes pels difunts, A Duesaigües els escolans, ho feï en a l'Església. També, ens diu Mn. Griera, que al nostre poble, en lloc de gloria a la fi de les denes del rosari, es deia Requiem aeternam dona e is domine, i a la tarda, es feia anar una dona al Cementiri, a pregar per els difunts (50). Per Tot-Sants antigament, era di de treva; així, quan s'esqueia en guerra, es deturava la brega, i els combatents deposaven les armes per celebrar la festa del dia. La festa de Tot-Sants, sembla que havia adquirit més importància entre els pobles celtes, que entre els llatins, i que te més aviat sentit ramader que agrí cola, puig que pels pobles nortics, sobretot en aquest moment de l'any, és quan encorralen el bestiar, després d'haver passat tota l'estiuada pasturant per muntanya. Aquest moment del calendari, marcava, doncs, una fita entre els vells pobles pastors, que donava lloc a cultes i ritus que s'han confús amb el culte col·lectiu, pels avantpassats i als difunts (51). Una nota típica del dia d'avui eren les rifes de panellets i confitura. Els cafés i entitats, especialment, guarnien remallets. Consistien en taules molt ben paradades, amb profusió de plats plens de confitura i panellets, i amb abundor de llums i de flors. Continuament rifaven els panellets i confitura a plats, que refeien a mesura que els anaven rifant, per tal que el ramellet fes sempre força goig, i convidés a pendre part a la rifa. Avui a la tarda la gent anava a seguir cafés i entitats, com per Semana Santa anava a seguir monuments, i per Nadal Pessebres. Antany, les cases que venien panillets, tals com forns, drogueries i altres per l'estil, com anunci que feien o venien panillets, penjaven una o dues paelles per defora de la porta i dins a la botiga, en lloc visible. Aquest costum no era ben bé exclusiu de Tot-Sants, també és feia per altres diades; per anunciar matons de Sant Josep, els bunyols de Semana Santa, la mona de Pasqua, etc (52). Antigament hom feia els panellets a casa com un producte de la rebosteria o pastisseria casolana. A Duesaigües encara continua aquest antic costum, com els bunyols i menjar blanc per Semana Santa. La gent portava el compte estret dels parents, amics, coneguts i persones notables i distingides que s'havien mort durant l'any, i els afegia a la llista dels parents i altres persones per qui sentia afecte i simpatia, les tombes dels quals anava a visitar cada any al dia d'avui, de manera protocolària i com una mena de deure social. A Duesaigües i en altres llocs del Camp de Tarragona, els familiars no acostumaven anar al fossar. Hi enviaven una dona a pregar per les ànimes dels difunts de la casa (53). A la Cava, la gent acudia al cementiri, i davant de les tombes i fosses dels familiars, es lliuraven a mostres de franca desesperació, cridaven, ploraven i s'escargamellaven, s'estiraven els cabells i és descomposaven la roba. Demanaven als parents difunts que no els

oblidessin des del cen on es trobaven ; Sobretot els pregaven que anessin a casa, on serien tractats amb tota mena d'estima i consideració, i adhuc els deien i enumeraven els requisits que els hi serien donats, i les proves d'afecte amb que s'els atendria (54). En haver sopat es celebrava la castanyada ; àpat familiar, en certa forma, dedicat també als morts i que era record i resta dels antics àpats funeraris. Es feia el sopar ordinari, en record dels difunts de la família, i seguidament, es menjaven les castanyes torrades al foc de la llar, com també els panellets o altres dolços propis de la diada, i es bevia vi blanc i mistela. Aquest àpat és desenrotllava amb certa serietat i no s'hi feia gatzada com és costum en els àpats familiars. Tenia més aviat un caràcter semi-religiós i cultural, que venia a ésser una continuació de la cerimònia celebrada a l'Església. Era costum abocar les castanyes damunt de la taula, en orri, i que tothom en menjés a compliment. Als pobles rurals, hom posava una castanya a cada graó de l'escala ; Els infants abans d'anar-se'n a dormir, havien de pujar de garó en graó de jennolls, menjant-s'hi la castanya i dient per cada una d'elles, un pàrenostre. Tant els de la ciutat, com als de pagés, s'els feia creure, que si menjaven castanyes sense rezar l'oració indicada, a la nit, anirien els morts a llur cambra mentre dormissin, i els donarien una estirada de peu per cada castanya. En acabar la castanyada, deixaven unes quantes castanyes al plat de servir-les per a les ànimes dels difunts de la família, tot recomenant molt respectuosament la mestressa: Deixemne unes quantes per les animetes. Deien i creien que aquella nit, les ànimes ressusciten, i tornen a llurs cases. Aquesta costum recorda la pràctica de les lamúries romanes, festes dedicades als difunts, encaminades a satisfer llur furia, i a captar-se la simpatia dels esperits dolents dels morts, a fi d'evitar que, per l'afany de companyia, provoquessin una defunció al sí de la família. El cap de casa es llevava a la mitja nit, s'omplia la boca de faves, i anava seguint els recons de la casa, a cada un dels quals tirava una fava, perquè els genis dolents o les ànimes, estiguessin contents. Hom creia que les faves era l'aliment preferit pels morts (55). Per la terra plana, fins fa poc, hom creia obligat torrar les castanyes precisament a la llar, i de manera imprescindible amb llenya de boix. La gent deia que si es feien amb aquest arbust, eren més bones. Hom creu que les castanyes no són prou bones si hom se les menja així que surten del foc. Després de torrades cal covar-les una mica, perquè s'estovin. Per aixó les castanyeres, quan les treuen de la torradora, les posen a covar entre els plecs de les borrasas, o de robes de saca.. En les castanyades familiars, els infants tenen cura de covar les castanyes ; hom els feia creure que si no s'hi ajocaven damunt com si fossin una lloca, quan se les mengessin els farien mal, tant, que haurien de cridar al metge, i que per cada castanya que és menjerien sense covar, els haurien de donar una lavativa. No cal dir que la covada de les castanyes, donava motiu de gatzada i de gresca. Pel Camp de Tarragona i per d'altres contrades avellaneras, creien que aquesta nit, la Sagrada Família voltava pels avellaners, és deturava sota de cada arbre i resava una oració per les animetes del Purgatori, i que per efecte de la seva gracia divinal, en el breu espai d'una nit, visitava tots els avellaners. Era pecat esforçar-se per veure les divines persones (56). En el Calendari dels costums tradicionals dels nostres avis, avui comensava l'hivern ; pertant era obligat de posar-se les robes gruixudes propies de l'estació i sortir amb abrigo per primera vegada a la temporada, el qual hom havia de portar fins pel Dijous Sant, tant si la temperatura hi obligava, com si, al contrari, era de bon sentit no portar tanta

roba. Per Tots-Sants = capes i mocadors grans. Per Tots-Sants = desa el vano i treu els guants. En tal dia com avui, les cases és vestien també d'hivern. Hom posava els cortinatges, estorava i encatifava, i encenia per primera vegada el braser. Semblantment com succeïa amb els vestits d'hivern, tan malvist era fer-ho abans, com no fer-ho aquest dia. Abans de l'establiment del sufragi universal, avui començaven les eleccions municipals, que duraven tres dies. Avui comença el segón tèrminipel pagament de les terres de conreu, que generalment venç per l'Assumpció, a mitjans d'agost. Quan, per reó de males anyades o per altra circumstància, no s'ha pogut pagat del tot l'arrendament per aquesta data, el costum estableix un segón tèrmini que fixa el dia d'avui. Per Tots-Sants, els rebasaires i parcers havien de satisfer al senyor de les terres que menaren, el tribut de l'oli i de vi, en concepte d'arrendament. l'oli s'havia de portar en cantirs, i el vi en bots (57)

NOVENARI D'ÀNIMES

Quan es feia el novenari d'ànimes a l'església de Duesaigües abans de l'any 1936, es muntava damunt de l'altar una mena d'escenari, o fons pintat, en el qual un gran nombre d'ànimes de tots els estaments socials, és recargolaven entre les flames del Purgatori. Era més petit i senzill que el monument de Semana Santa. Els novenaris d'ànimes, consistien en rosari, meditació, sermó, absoltes i el cant dels planys de les ànimes del Purgatori. Als pobles petits en les funcions de difuns, era costum que els caps de casa, des del cor, cantessin les lementacions de les ànimes, cançó a tall de goig. Els cantaires cantaven només la cobla, i tot el poble, des de baix del temple, responia a la recobla. Hom feia creure als infans, que com mes fort cantaven, més ànimes treien del Purgatori. ixó feia que les naus de les Esglésies, resonaven com si hi hagués tres o quatre vegades mes de fidels, dels que en realitat hi havia. Els nostres avis tenien per un gran pecat, ballar durant la novena dels difuns, i àdhuc un temps més enllà (58). Les cases devotes guarnien altars d'ànimes, semblantment com per Nadal feien pessebre, tanmateix el procediment era diferent, així com als pessebres amb els seus personatges, les construccions i el paisatge, són corporis, els altars d'ànimes eren escenografies, per l'estil dels que feien per les Esglésies, els quals representaven grups d'animetes, que clamaven entre les flames.

NOTES

- (1). J. Griera, "Litúrgia Popular", a *Butlletí de Dialectologia de Catalunya*. 1930 (p. 2)
- (2). J. Griera, op. cit. (p. 3).
- (3). J. Griera, op. cit. (p. 4).
- (4). J. Amades, *Costumari Nadalenc*
- (5). J. Griera, op. cit. (p. 10).
- (6). Arxiu Municipal de Duesaigües, *Llibre d'Actes del Consistori*, Acta del 24 de desembre de 1859
- (7). J. Griera, op. cit. (p. 11).
- (8). J. Amades, *Costumari Nadalenc*

- (9). J. Griera, op. cit. (p. 11).
- (10). J. Griera, op. cit. (p. 13).
- (11). J. Griera, op. cit. (p. 15).
- (12). J. Griera, op. cit. (pp. 16-17).
- (13). J. Griera, op. cit. (p. 16).
- (14). J. Amades, *Diades Populars Catalanes* (Vol. I).
- (15). Violant i Simorra, *Etnografia de Reus i la seva comarca*
- (16). J. Amades, *Diades Populars Catalanes* (Vol. I).
- (17). J. Amades, *Diades Populars Catalanes* (Vol. I)
- (18). J. Amades, *Diades Populars Catalanes* (Vol. I).
- (19). J. Griera, op. cit. (p. 21)
- (20). J. Amades, *Diades Populars Catalanes*
- (21). J. Griera, op. cit. (p. 54)
- (22). Violant i Simorra.- *Etnografia de Reus i la seva Comarca.*
- (23). J. Amades.- *Festes i costums dia a dia.- Fascicle, 42.*
- (24). J. Amades, *Diades Populars Catalanes* (Vol. IV).
- (25). J. Griera, op. cit. (p. 29).
- (26). J. Griera, op. cit. (p. 29)
- (27). J. Amades, *Diades Populars Catalanes* (Vol. IV).
- (28). J. Amades, *Diades Populars Catalanes* (Vol. IV)
- (29). J. Griera, op. cit. (p. 33)
- (30). J. Amades, *Diades Populars Catalanes* (Vol. IV).
- (31). J. Griera, op. cit. (p. 33)
- (32). J. Amades, *Diades Populars Catalanes* (Vol. IV). (p. 40)
- (33). J. Amades, *Diades Populars Catalanes* (Vol. IV). (p. 40)
- (34). J. Griera, op. cit. (p. 40)
- (35). J. Amades, *Diades Populars Catalanes* (Vol. IV).
- (36). J. Amades, *Diades Populars Catalanes* (Vol. IV).
- (37). J. Amades, *Diades Populars Catalanes* (Vol. IV).
- (38). J. Griera, op. cit. (p. 91)
- (39). J. Amades, *Diades Populars Catalanes* (Vol. IV).
- (40). J. Griera, op. cit. (p. 58)
- (41). J. Griera, op. cit. (p. 61).
- (42). J. Griera, op. cit. (p. 71).
- (43). J. Amades, *Diades Populars Catalanes* (Vol. IV).
- (44). J. Amades, *Diades Populars Catalanes* (Vol. IV)
- (45). J. Griera, op. cit. (p. 44)
- (46). J. Griera, op. cit. (p. 68).
- (47). J. Griera, op. cit. (p. 51).
- (48). J. Griera, op. cit. (p. 51).
- (49). J. Amades, *Diades Populars Catalanes*
- (50). J. Griera, op. cit. (p. 97)
- (51). J. Amades, *Diades Populars Catalanes*
- (52). J. Amades, *Diades Populars Catalanes*
- (53). J. Amades, *Diades Populars Catalanes*
- (54). J. Amades, *Diades Populars Catalanes*
- (55). J. Amades, *Diades Populars Catalanes*
- (56). J. Griera, op. cit. (p. 97)
- (57). J. Amades, *Diades Populars Catalanes*
- (58). J. Griera, op. cit. (p. 97).